

BUDDHA ÉS A JÁMBOR ASSZONY NYOLC KÍVÁNSÁGA

A Kr.e. 600 körüli időben Észak-Indiában felgyorsultak azok a gazdasági-társadalmi folyamatok, amelyek azt eredményezték, hogy a korábbi törzsszövetségek területén államok születtek. Ezzel párhuzamosan végbement „a második városforradalom”, amit egy sor jelentékeny város létrejötte jelez a Gangesz folyó völgyében.¹ A városok gazdasági életében meghatározó szerepet játszott a kézművesipar és a kereskedelem. A kereskedelem, különösen a karavánok útján bonyolított távolsági kereskedelem, a társadalom egyes rétegeinek gyors és jelentős meggazdagodásához vezetett. Ebben az átalakuló világban a hagyományos vallás mellett, ami a hinduizmus korai formájának, az ún. védikus vallásnak a késői korszakát képviselte, új vallási irányzatok jelentek meg. Ezek közül a legfontosabbak az *ádzsivikák*, a *buddhisták* és a *dzsainák*. Az első nem élte túl a Kr.e. első évezred végét, az utolsó ma is élő vallás. Követőinek száma a mai India lakosságának kerekén fél százalékát teszi ki, de mivel a *dzsainák* kiváló kereskedők, társadalmi súlyuk igen jelentős. A buddhizmus viszont, noha már az időszámításunk kezdete körüli századokban sokféle irányzatra szakadt, egészen a Kr.u. első évezred végéig jelentős vallás maradt, azután különböző okok miatt eltűnt az indiai vallási palettáról.

A buddhizmus megszületése, és gyors elterjedése a Kr.e. 6. század végén – 5. század elején, amikor a legelterjedtebb felfogás szerint Buddha élt és tanított², a korabeli Észak-Indiában egy sor, korábban nem tapasztalt, ideológiai és társadalmi változást hozott.

Buddha nem volt társadalmi vagy politikai reformer a szónak abban az értelmében, amint azt korábban sok kutató gondolta. Nem lépett fel a kasztrendszer ellen, tanítványai között felsőbb kasztokból származók többségben voltak. Noha ő maga egy demokratikusabb légkörű városállamban nevelkedett, sőt néhány kérdésben nem rejtette véka alá kritikus véleményét a királyokról, nem vált kora despotikus uralkodóinak politikai ellenfelévé. Ellenkezőleg, a legjelentősebb kortárs uralkodók támogatói, sőt barátai voltak.

Merőben új volt viszont az a fajta erkölcsi tanítása, ami, és ez nagyon fontos, a kor társadalmilag „mobil csoportjainak” etikájával sikeresen találkozott. Itt valami olyasmi történt, mint Európában a kálvinizmus és a kapitalizmus egymásra találásánál. Arra kérdésre, hogy e világon és a túlvilágon mi biztosíthatja az ember céljait, Buddha válasza egy szó, szorgalom.³ A gazdagság önmagában nem bűn, ha az ember összegyűjtött vagyonát megfelelően használja fel. Buddha egy Szigála nevű embernek adott tanácsában azt tanítja, hogy a bölcs és erkölcsös ember úgy gyűjtse vagyonát, mint a méh a mézet. Az összegyűjtött vagyont ossza négy részre. Az első részt

¹ Thapar 2002. 137–139.

² Az utóbbi két évtizedben ezt több kutató megkérdőjelezte, és különböző érvek alapján 70-80 évvel későbbre datálta. A vita még nem tekinthető teljesen lezártnak, és mivel a társadalmi folyamatok fő tendenciáit az esetleges időbeli eltérés nem befolyásolja, több kézikönyv szerzőjével együtt, ebben az időrendi keretben gondolkodunk.

³ Gombrich 1988. 78.

maga és családja élvezze, a második és harmadik negyedét használja fel munkájához, a negyedik negyedét pedig helyezze letétbe, az inség idején szükségessé válhat.⁴ Ezt a tanítást szem előtt tartva, ezek csoportok és ezeken belül egyes családok, rohamosan meggazdagodtak. Ezek az emberek komolyan vették Buddha azon tanítását, miszerint a társadalom különböző rétegei felelősséggel tartoznak egymással szemben. Ennek eredményeként azt tapasztalhatjuk, hogy a korszakban a világi buddhista hívek nagylelkű adományozási kedve lenyűgöző.⁵ Az viszont India akkori, és tegyük hozzá, későbbi történetében is egyedülálló, hogy az adományozási, jótékonykodási kedv legszebb példáit azok az asszonyok mutatták, akik a családi vagyoni egy jelentős részével szabadon rendelkeztek, és akik jámbor buzgósággal bőkezűen áldoztak vallási és emberbaráti célokra.⁶ A korai buddhista közösség megerősödésében a nők éppen olyan meghatározó, áldozatkész szerepet vállaltak, mint Jézus első női követői. Nem túlzás azt állítani, hogy „a nőknek köszönhetette elsősorban a legrégebb buddhista egyházközösség, hogy azzá lett, ami volt.”⁷ Buddha ismert leggazdagabb női támogatói előkelő családok sarjai, és a korabeli városok társadalmi hierarchiájában igen magas helyen álló, dúsgazdag kurtizánok közül kerültek ki.

Buddha egyik legismertebb gazdag világi támogatója, a tiszteletreméltó Viszákhá volt. Viszákhá, aki maga is egy igen gazdag családból származott, Kószala állam egyik miniszterének a fiához ment feleségül. Házasságukból a hagyomány szerint öt fiú és öt lány született. A fiúk közül a legismertebb Migára volt, aki apja nevét viselte. Férjének családja *dzsaina* volt, de ez a helyzet nem akadályozta őt sem vallása gyakorlásában, sem abban, hogy Kószala állam fővárosában, Szávatthiban⁸ gyakorta megvendégelje az olykor 250-500 szerzetes kíséretében odalátogató Buddhát, és abban sem, hogy a város közelében egy csodálatos kertet, s benne kolostort adományozzon Buddha követői számára.

A páli nyelvű buddhista kánonból ismert Buddha és Viszákhá nevezetes beszélgetése, amelyben ez a rendkívüli asszony rajongó vallási hittel és hatalmas emberszeretettel azért kér Buddhától nyolc adományt, hogy élete végéig adakozhasson a buddhista Közösségnek, és ezzel segíthessen Buddha azon férfi és női tanítványain, akik Szávatthiban megfordulnak, és valamiféle szükségletet szenvednek.

A kérdéses szöveg a Mahávagga („Nagy szakasz”) ⁹című könyvben olvasható. Ez a páli buddhista kánon, a Tipitika (szanszkrit: Tripitaka „Hármas kosár”), első kosarának, a Vinaja-pitaka (a „Fegyelem kosara”) egyik könyve. A páli kánont jóval Buddha halála után állították össze Kr.e. 250 előtt, mivel a buddhista szent iratok létezéséről Asóka ez időben készült feliratai értesítenek először. A kánoni szövegek írásos lejegyzésére valamivel később, a Kr.e. 1. században került sor.¹⁰ Viszákhá személyének történetiségét és a történet tartalmának szavahihetőségét senki sem vitatja.

⁴ Díghanikája III, 145.

⁵ Gombrich 1988. 115.

⁶ Oldenberg 1921. 188–190.

⁷ Schmidt 1920. 58.

⁸ Szávatthi, szanszkrit Srávaszti, az ókori Kószala állam fővárosa volt, és a mai Uttar Pradés állam északi részén helyezkedett el.

⁹ Mahávagga VIII, 15, 25–26.

¹⁰ Gombrich 1988. 20.

A történet így szól:¹¹

...Viszákhá, Migára anyja, így szólt a Magasztoshoz:

„Uram, nyolc adományt kérek a Magasztostól.”¹²

„Viszákhá, a Beérkezettek¹³ már fölötte vannak annak, hogy adományokat nyújtsanak.”

„Uram, ezek olyanok, amelyek megengedhetőek és kifogástalanok”

„Beszélj, Viszákhá!”

„Azt kívánom, uram, hogy amíg élek, a Közösségnek (szangha) az esős évszaknak megfelelő felsőruhát adhassak, az újonnan érkezők számára ételt adhassak, az utazók számára ételt adhassak, a betegek számára ételt adhassak, a betegápolók számára ételt adhassak, betegek számára orvosságot adhassak, mindig rizslevest adhassak, az apácák közösségének a fürdéshez ruhát adhassak.”

„De, milyen ésszerű okból kéred, Viszákhá, a Beérkezettől a nyolc adományt?”

„Nos, Uram, a szolgálónőnek parancsot adtam: 'Menj most! Miután a kolostorba (áráma)¹⁴ értél, jelents be az időt, mondván, hogy itt az idő, uraim, az étel készen van'. Amikor pedig, Uram, a szolgálónő bement a kolostorba, azt látta, hogy a szerzetesek a felső ruhájukat ledobták, és testüket esővel áztatják. Azt gondolta, hogy nincsenek szerzetesek a kolostorban, hanem ádzsivikák¹⁵ áztatják testüket az esővel. Ezután ő hozzám jött, és amikor a közelembre ért, ezt mondta nekem: 'A kolostorban nincsenek szerzetesek, [ott] ádzsivikák áztatják testüket az esővel. Uram, a meztelenség tisztátalan és megvetendő. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, a Közösségnek az esős évszaknak megfelelő felsőruhát adhassak.

Továbbá, Uram, az újonnan érkező szerzetes nem ismeri az utcákat, nem ismeri az élelmet nyújtó helyeket, és fáradtan megy alamizsnát gyűjteni. Ha viszont, miután megette az újonnan érkezőknek járó ételemet, az utcákat és az élelmet nyújtó helyeket megismerve, kipihenten mehet tovább alamizsnát gyűjteni. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, hogy, amíg élek, a Közösségnek az újonnan érkezők számára ételt adhassak.

Továbbá, Uram, az utazó szerzetes, miközben ételt keres magának, elhagyja őt a karaván, vagy ha elcsigázottan indul a szállására, ahová menni kíván, s nem a megfelelő időben érkezhet oda. Ha viszont, miután megette az utazóknak szánt ételemet, nem fogja elhagyni őt a karaván, nem elcsigázottan fog útnak indulni, és a megfelelő időben fog arra a szállásra érkezni, ahová menni kíván. Ez az ésszerű oka an-

¹¹ Itt szeretnék hálás köszönetet mondani feleségemnek, dr W. Salgó Ágnesnek, aki nagy türelemmel átolvasta az archaikus, és helyenként nehézkes páli szöveg első nyersfordítását, és valódi műzsám, egyben szigorú lektorom volt a mai magyar olvasó számára is érthető és élvezhető szöveg végleges formába öntésénél.

¹² A Magasztos (Bhagavat), Buddha állandó neve.

¹³ Tathágata szó szerint az „Úgy jött” és ugyancsak, az aki „Úgy ment” a Tan szerinti úton. Buddha állandó neve.

¹⁴ Az áráma szó „kert” és „kolostor” jelentésű. A kérdéses jelenet a kolostorkertben játszódhatott.

¹⁵ Az ádzsivikák a dzsainák digambara („levegőruhás”) felekezetéhez hasonlóan, nem viseltek semmiféle ruhát. A buddhisták viszont megvetették a meztelenséget.

nak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, a Közösségnek az utazók számára ételt adhassak.

Továbbá, Uram, annak a beteg szerzetesnek, akinek nem jut megfelelő étel, vagy súlyosbodni fog a betegsége, vagy akár meg is halhat. Ha viszont megette a betegeknek szánt ételt, betegsége nem fog súlyosbodni, s halála sem következik be. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, a Közösségnek a betegek számára ételt adhassak.

Továbbá, Uram, a betegápoló szerzetes, miközben magának ételt keres, a beteg ételét a dél elmúltával fogja elvinni a kolostorba, és így ő maga is megszegi az evésre való időt. Ha viszont megette a betegápolóknak szánt ételt, a betegnek az ételt időben fogja elvinni, és ő maga sem szegi meg az étkezési időt. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, a Közösségnek a betegápolók számára ételt adhassak.

Továbbá, Uram, ha a beteg szerzetesnek nem jut megfelelő orvosság, vagy súlyosbodni fog a betegsége, vagy akár meg is halhat. Ha viszont használta a betegeknek való orvosságomat, betegsége nem fog súlyosbodni, nem fog bekövetkezni. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, a Közösségnek betegek számára orvosságot adhassak.

Továbbá, Uram, a Fenséges tíz érdemére való tekintettel engedélyezte Andhakavindában a rizslevest.¹⁶ Ennek hasznára való tekintettel kívánok, Uram, amíg élek a Közösségnek állandóan rizslevest adni.

Továbbá, Uram, előfordult az, hogy az Acsiravati folyóban egy gázlón az apácák a kurtizánokkal együtt meztelenül fürödtek. A kurtizánok pedig, Uram, így gúnyolták az apácákat: 'Nemes hölgyek!'¹⁷ Mire való a fiatal nők számára az erkölcsös és szűziesen tiszta élet, amíg fiatalok vagytok? Nemde inkább az érzéki örömeket kellene élveznetek? Amikor öregek lesztek, akkor gyakoroljátok majd az erkölcsös és szűziesen tiszta életet! Így ti mindkét nyereséget megszerzitek.' Nos, az apácák, Uram, a kurtizánok gúnyolódásától meg fognak zavarodni. Uram, az asszonyok meztelensége tisztátlan, megvetendő. Ez az ésszerű oka annak, hogy azt kívánom, Uram, mindaddig, amíg élek, az apácák Közösségének a fürdéshez ruhát adhassak."

„De, Viszákhá, a magad számára milyen hasznot remélve kéred a Beérkeztől ezt a nyolc adományt?"

„Nos, Uram, a különböző helyeken esőtől megázott szerzetesek fognak Szávatthiba érkezni a Fenséges látására. A Magasztos közelébe érve ezt fogják kérdezni: 'Uram, egy ilyen és ilyen nevű szerzetes meghalt. Mi lesz az ő sorsa a jövőbeli létben?' A Magasztos ezt fogja jövendőlni: 'Vagy a folyóba belépés gyümölcsében, vagy az egyszer visszatérés gyümölcsében, vagy a vissza nem térés gyümölcsében, vagy a teljes megváltottságban fog részesülni.' Én miután azok közelébe mentem, ezt fogom kérdezni: 'Uraim, az a bizonyos nemes úr'¹⁸ eljött korábban Szávatthiba?'

¹⁶ Andhakavinda egy falu neve volt az ókori Magadha királyságban, mai Bihár államban. A rizsleves tíz érdeme: hosszú életet, szép arcszínt, lelki nyugalmat, erőt, értelmességet ad, megszünteti az éhséget és szomjúságot, a szeleket szabályozza a szervezetben, tisztítja húgyhólyagot, segít a nyers ételmaradványok megemésztésében.

¹⁷ Nemes hölgy: páli *ajjá*, szanszkrit: *árjá*.

¹⁸ Nemes úr: páli *ajja*, szanszkrit: *árja*.

Ha pedig azt fogják mondani nekem, hogy az a szerzetes korábban is már eljött Szávatthiba, akkor arra a következtetésre fogok jutni, hogy kétségtelenül élvezte a nemes úr az esős évszakhoz megfelelő felsőruhát, vagy az érkezők számára való ételt, vagy az utazók számára való ételt, vagy a betegek számára való ételt, vagy a betegápolók számára való ételt, vagy a betegek számára való orvosságot, vagy a rizslevest. Erre emlékezve öröm fog születni bennem, s az örvendező lelkében boldogság, a boldognak a teste megnyugszik, a megnyugodott testtel lelki nyugalmat fogok érezni, s a lelki nyugalomban az elmém a tökéletes összeszedettség állapotába jut. A tökéletes összeszedettség állapotában érzékszerveim, erőm és a megvilágosodás elemei megerősödnek. Ezeket tartva haszonnak, kérem, Uram, a Beérkezettől a nyolc adományt.”

„Rendben, rendben, Viszákhá, erényes vagy, hogy erre a haszonra gondolva kéred a nyolc adományt a Beérkezettől. Megadom neked, Viszákhá, a nyolc adományt.”

Azután a Magasztos Viszákhát, Migára anyját, ezekkel a versekkel áldotta meg:

„Aki megörvendeztetve, erényekkel megáldva a Szugata¹⁹ női tanítványaként, a fukarságot legyőzve ételt-italt ad, annak az adománya az ég kedvére készült, elűzi a szomorúságot és boldogságot hoz. Az a szenvedélyektől mentes, foltnélküli útnak köszönhetően az istenekhez hasonló életkort nyer, boldogan, egészségesen, hosszan örvendezik az égi társaságban.”

IRODALOM

DÍGHANIKÁJA

1958 *The Díghanikája (3. Páthika Vagga)*. General Editor Bhikkhu J. Kashyap. Nalanda-Devanagari-Pali-Series. Pali Publication Board, Nalanda.

GOMBRICH Richard

1988 *Theravada Buddhism. A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. Routledge, London and New York.

MAHÁVAGGA

1956 *The Mahāvagga*. General Editor Bhikkhu J. Kashyap. Nalanda-Devanagari-Pali-Series. Pali Publication Board, Nalanda

OLDENBERG, Hermann

1921 *Buddha. Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde*. I.G. Cotta'sche Buchhandlung, Stuttgart und Berlin.

SCHMIDT József

1920 *Buddha élete, tana és egyháza*. „Kazinczy” kiadás, Budapest.

THAPAR Romila

2002 *The Penguin History of Early India. From the Origins to AD 1300*. Penguin Books, London.

¹⁹ Szugata „akinek jól ment a dolga”, „szerencsés”, Buddha állandó neve.